

- Человек, погнавшийся за модой, становится мишенью для кукловодов // Мир (Православная газета для всей семьи). — 2007. — № 25 (123). — С. 9.
- 27 Див.: Нужно ли православным телевидение? // Мир (Православная газета для всей семьи). — 2006. — № 23 (73). — С. 7. Надо поставить заслон растлевающим телепередачам // Мир (Православная газета для всей семьи). — 2008. — № 3 (139). — С. 6. та ін.

SUMMARY

Yulia Nedzelska

CONFESSIOAL PRESS AS A SOURCE OF LEARNING MORE ABOUT THE ORTHODOX BELIEVERS OF MODERN UKRAINE

In the article the periodical Orthodox Church, peculiarities of the life of Orthodox laity in a postmodern society. Current Periodicals Orthodox

**Костянтин Бережко,
Вольфрам Слюпіна**

КОРОТКИЙ ОГЛЯД ІСТОРІЇ СВІДКІВ ЄГОВИ В УКРАЇНІ

Зроблено спробу проаналізувати історичний розвиток конфесії Свідків Єгови в Україні та довести, що історія окремих конфесій є частиною української релігійної духовності.

Ключові слова: релігія, толерантність, Свідки Єгови, радянська влада, ЗМІ, конфесія, державно-церковні відносини.

Свідки Єгови — одна з найвідоміших релігійних течій в Україні. І, як відзначають науковці, свою популярність вони здобули не стільки кількістю громад (зборів), скільки своєю активністю. У різні роки та в різних місцевостях до них, як і до їхньої діяльності, ставилися по-різному. Одні вітали їх як просвітителів свого часу, бачили в них зразкових громадян, захоплювалися стійкістю і твердістю їхньої віри. А інші вбачали в них “злісних шкідників держави”, людей з “антидержавницькою психікою”, реакційну секту тощо. Внаслідок такого негативного ставлення Свідки Єгови перебували на нелегальному становищі впродовж усієї радянської епохи. Сьогодні вони є відомою та офіційно зареєстрованою громадою. Їхнє право на сповідування своєї релігії захищається законом, як і право об’єктивно нового дослідження їхньої історії.

Порівняно з іншими конфесіями, Свідки Єгови — досить молода релігійна течія. Але за короткий період свого існування вони та їхні прихильники, як засвідчує історія, в час релігійних і політичних подій не раз ставали центром уваги не лише громадськості якоїсь однієї держави, а й загальноєвропейської та світової громадськості¹.

Сучасна історія Свідків Єгови започаткувала свій відлік більше ста років тому. На початку 1870-х рр. у штаті Пенсільванія (США), в Аллегейні (тепер це частина міста Пітсбурга), виникла невелика група дослідників Святого Письма, які себе так і називали — “Дослідники Біблії”. Її головним ініціатором був Чарльз Тейз Рассел. У липні 1879 р. побачив світ перший примірник журналу “Сіонська Вартова башта і вісник Христової присутності”, у 1881 р. створилося Трататне товариство “Сіонська Вартова башта”, у 1884 році воно було зареєстроване, його президентом став Рассел².

Дослідники Біблії, як колись іменувалися Свідки Єгови, діяли в Україні вже понад сторіччя тому³. Під час своєї першої закордонної подорожі 1891 р. Ч. Т. Рассел, президент Товариства, відвідав чимало країн у Європі та на Близькому Сході. По дорозі в Стамбул (Туреччина) він зупинився в Одесі. Пізніше, 1911 р., очільник нової релігійної течії виголосив низку біблійних лекцій у великих європейських містах, у т. ч. у Львові. Рассел поїздом прибув до Львова, де для його промов, запланованих на 24 березня, був орендований великий зал у Народному домі⁴.

Про організацію перших українських громад Свідків у книзі “Історія християнства” читаємо: “Першими Свідками Єгови в Україні стали українці-реємігранти зі США. Громади почали утворюватися в 1922-1925 рр., в основному в Галичині”. Їхньою організаційною структурою було Крайове бюро. Релігієзнавець Сергій Головащенко зазначає, що існували також угруповання, котрі не підпорядковувалися Брукліну. “Однак ці групи, — стверджує науковець, — були незначними і згодом майже повністю увійшли до Товариства Свідків Єгови. Це дало йому змогу [...] організувати в Західній Україні міцну мережу громад, вести масштабну [...] місіонерську діяльність”⁵. Крім емігрантів та приєднаних членів інших угруповань, поширення нового віровчення відбувалося шляхом місіонерської діяльності, яку провадила та контролювала польська філія бруклінського центру Свідків Єгови.

У 1939-1941 рр. почалась окупація території України Угорщиною та фашистською Німеччиною. На діяльність Свідків Єгови наклали заборону, і всі Зали Царства було закрито, а багатьох представників цієї релігійної течії кинуто до в’язниці. У щорічнику Свідків Єгови зафіксовано: “Під час німецької окупації духівництво почало підбурювати людей проти Свідків Єгови. У Галичині піднялася хвиля лютого переслідування. У будинках Свідків Єгови

вибивали вікна, віруючих жорстоко били. Якось зимою Свідків змусили стояти декілька годин у холодній воді, через те що вони відмовлялися робити на собі знак хреста. Декілька з жінок отримали 50 ударів палицею”⁶.

Попри це, воєнні 1941–1945 рр. стали періодом активного зростання чисельності Свідків Єгови у Західній Україні. Порівняння даних довоєнного та післявоєнного часу показує, що кількість членів цієї ре-лігійної організації на території Західної України збільшилася більш ніж у 5 разів.

Українська релігійна історія повоєнної доби є досить цікавою та неоднорідною. Поряд із політичними і релігійними дисидентами, яких було не так уже й багато, тоталітарний сталінський та післясталінський режим оголосив війну цілим конфесіям⁷. До заборонених релігійних течій у Радянському Союзі належали і Свідки Єгови. Це було зумовлено насамперед тим, що члени цієї громади дотримувалися повного нейтралітету. Така позиція вважалася радянською владою “протизаконною” та “соціально небезпечною”, через що Свідки Єгови стали об’єктом масових переслідувань у кінці 1940-х — на початку 1950-х рр.

Так, 8 квітня 1951 р. був уведений у дію погоджений зі Сталіном план Абакумова (тодішнього міністра державної безпеки СРСР), т. зв. „Севера”, згідно з яким 6 140 осіб з України потрібно було вислати на схід — у Томську, Іркутську та інші області Сибіру. При цьому дозволялося брати лише обмежену кількість речей, залишаючи майже все своє майно на місцях. Влада розпорядилася: “Все остальное имущество конфисковать и передать представителям местных органов власти”. Виселення можна було уникнути тільки в разі повного відречення від віри. Згодилися лише одиниці. Умови виселення, за словами очевидців, були жахливими. На новому місці, в Сибіру, слід було починати все заново — будувати домівки, заводити господарство, організовувати збори. Допомагаючи одні одним, багато чого робили Свідки Єгови і для інших, невіруючих людей, хоча при цьому самі продовжували жити в нелюдських умовах. Любов Данилівна Грохольська (м. Ямпіль, Вінницька область) згадує, що нерідко у Сибірі в одному домі замешкувало 11 сімей, у кожній з яких у середньому по троє дітей⁸.

Тим, хто залишився, було не легше. Зі встановленням радянської влади на території України відразу почалися репресії проти Свідків Єгови: масові арешти, групові судові процеси тощо. Причиною таких гонінь була відмова брати до рук зброю, служити в Червоній армії, голосувати на виборах.

Репресивні заходи щодо Свідків Єгови різнилися, залежачи від активності та впливовості членів конфесії. Впливало на це і територіальне розташування, оскільки географічно ця релігійна течія розподілилася на території України нерівномірно. У першій половині ХХ ст. більшість Свідків Єгови жили на західноукраїнських теренах — саме сюди приїздили польські

вісники та поверталися із заробітків українці вже з новою вірою. Наприклад, у Закарпатській області, судячи із „доповідної записки” на-чальникові Управління КДБ та іншим посадовим особам, Свідки Єгови вважалися однією з найбільших “сектантських” груп у регіоні. В інших частинах країни — центральній, східній та південній — кількість груп та віруючих була значно меншою. Проте й ці території, як, власне, і весь СРСР охопило асштабне переслідування цієї конфесії. Лише належність до організації Свідків Єгови інколи була вже достатньою підставою для ув’язнення. Причина ув’язнення в документах формулювалася одним реченням: “Член секти “Свідки Єгови””⁹. При цьому віруючих звинувачували в тому, що вони ніколи не робили, — в антирадянській та антидержавній агітації. Щоб підтвердити це, часто на суді виступали фальшиві свідки (як правило, це були сусіди або колеги, яких залякали або підкупили органи держбезпеки). Нерідко такі судові процеси завершувалися засудженням обвинувачених до розстрілу. Пізніше смертні вироки замінювали на 25-річне ув’язнення у виправно-трудовах таборах.

Ув’язнення, однак, не було основним методом тиску КДБ та місцевої адміністрації. Так, зокрема, наприкінці 1950-х рр. був задіяний ще один особливий спосіб. У цей час організація Свідків Єгови в СРСР, центр якої майже завжди знаходився в Україні, піддається специфічному тиску, ви-никають постійні розколи, опозиційні угруповання, сіються підозри в “співробітництві з КДБ” тих чи інших керівників організації¹⁰. Зрештою, в кінці 50-х років на сході СРСР, через суб’єктивність деяких керівників організації утворилась „опозиція”, тобто стався десятирічний розкол Товариства, який пізніше був ліквідований.

Свідки Єгови, будучи не досить великою релігійною групою, завжди були в центрі уваги радянської адміністрації та КДБ за їх позицію нейтралітету, і як наслідок — піддавалися чи не найбільшим репресіям та переслідуванням серед протестантських релігій. Свідків називали “самой реакционной сектой”, с “наиболее фанатичными верующими”¹¹.

Проте, вже в другій половині 80-х років з боку радянської влади були зроблені деякі поступки цій конфесії. Вже у кінці 1990 року юридичні установи реабілітували деяких Свідків Єгови, повернувши їм усі права та привілеї. У той же час Комітет країни, центральний орган Свідків Єгови в Україні, сформував групу, яка представляла конфесію на зустрічах з урядовцями. І вже 28 лютого 1991 року релігійну організацію Свідків Єгови було офіційно зареєстровано в Україні. Це була перша реєстрація Свідків на території СРСР і одна з перших реєстрацій релігії на території України. Через місяць, 27 березня 1991 року, організацію Свідків Єгови зареєстрували також у Російській Федерації. Так, через більше ніж 50 років заборон та переслідувань, Свідки Єгови здобули релігійну свободу. До 1998 року філіал Свідків Єгови в Україні перебував під

наглядом німецького філіалу, а з 1998 року українські Свідки Єгови підпорядковуються безпосередньо всесвітньому центру в Нью-Йорку, США.

Сьогодні кількість членів цієї релігії в Україні, які активно проповідують станом на 1 вересня 2011 року становить 150 887 осіб, а Спомин смерті Ісуса Христа, найбільше свято Свідків Єгови, відвідало більше 275 000 осіб.

Проте вони стали також і об'єктом критики. Щодо Свідків Єгови в нашому суспільстві, передусім в оцінках інших конфесій, на жаль, склався образ якоїсь харизматично-політизованої, сфанатизовано-ізолюваної секти. Часто можна почути про них як про "найбільш шкідливу" і навіть "тоталітарну секту"; організацію намагаються зобразити як "нехристиянську течію"¹². Причиною цього, скоріше всього, можна вважати міфи, які розповсюджуються нетолерантною частиною інших конфесій через засоби масової інформації (ЗМІ). Інколи такі міфи є єдиним джерелом інформації про цю конфесію серед простого люду. Наведемо вибірковий перелік найрозповсюдженіших міфів та їх коротке спростування. Нижченаведена інформація не має на меті ідеалізацію та вихваляння конфесії Свідків Єгови. Вона лише допоможе об'єктивно та неупереджено поглянути на діяльність цієї релігії через дослідження незалежних спостерігачів, кореспондентів та науковців.

Розповсюджені міфи про Свідків Єгови:

1. Свідки Єгови є „шкідниками” для української нації.

Переконання в тому, що Свідки Єгови є „шкідниками нації”, стало розповсюджене серед деяких чиновників, політичних діячів та кореспондентів місцевих та республіканських газет. Причиною такого ставлення до Свідків Єгови стала їх позиція абсентеїзму та нейтралітету в політичних і воєнних справах держави. Але хотілось би нагадати, що, за конституцією, „Україна є ... демократична, соціальна, правова держава”, яка, відповідно до встановленого права на свободу совісті, повинна гарантувати свободу віросповідання будь-якої релігії, що не несе шкоду громадянам. Будучи одним з фундаментальних прав людини, свобода совісті є важливою складовою життя людини і суспільства. При цьому її становлення завжди було пов'язано з проявом інакомислення на тлі повсякденного громадського життя. Таку позицію не можна вважати „шкідництвом” для нації. Формулювання ж „шкідники нації” перегукується з радянським штампом „антидержавницька агітація”. Тому, звинувачуючи Свідків у шкідництві, такі люди, не розуміючи того, знову повертаються до методів тоталітарної влади. Як зазначає один із релігієзнавців, „імідж, накладений на цю релігійну організацію комуністично-тоталітарною пропагандою, міцно тримається в суспільній свідомості і на буденному рівні”.

На противагу цьому, більшість сучасних досліджень інформованих українських науковців мають більш зважену та об'єктивну думку. Так, в одній

досить авторитетній енциклопедії щодо позиції абсентеїзму зазначено: „право не брати участь у виборах є невід’ємним правом людської свободи поряд з правом не віддавати свій голос сліпо й безоглядно”.

Про „нешкідливий” характер діяльності Свідків Єгови говорить також той факт, що Свідки досить часто беруть участь у громадських заходах на благо іншим. Наприклад — очищення місць масового відпочинку, гуманітарна допомога під час стихійного лиха.

2. Свідки Єгови є сектою самовбивць щодо питань лікування.

Такий міф отримав своє розповсюдження через переконання членів конфесії у необхідності безкровного лікування, оскільки вживання крові, на їхню думку, суперечить біблійній вказівці „стримуватись від ... крові”. Це усвідомлена релігійна позиція, що відповідає принципу права інформованого вибору пацієнта. Таке право — вибирати форми лікування — закріплено в законодавствах усіх демократичних країн.

Але в такому спірному питанні не обійтися без думки спеціалістів, тобто медиків. Так, говорячи про „накопичений досвід безкровних операцій у Свідків” українськими медиками, кандидат медичних наук, керівник Львівського міжрегіонального кардіохірургічного центру Л.В. Кулик зазначив: „Наш невеликий досвід свідчить, що планові операції з штучним кровообігом при застосуванні необхідних приготувань та пересторог технічно можливі і не супроводжуються вищим ризиком, аніж операції з використанням гомологічної крові. ... Стосовно пацієнтів-Свідків слід принагідно зауважити, що сам факт розгляду їх права бути лікованими згідно висунених обмежень — безумовне свідоцтво демократизації українського суспільства”.

3. Релігійна організація Свідків Єгови є малочисельною, тоталітарною та екстремістською конфесією.

Організація Свідків Єгови — міжнародна організація, що діє на законній підставі в більш ніж 235-ти країнах світу. Вона має більше 7,5 мільйонів членів, ще більше 11 мільйонів перебувають з нею в контакт, відвідуючи святкові богослужіння. Це четверта за чисельністю конфесія у Великобританії, третя — у Німеччині, друга — в католицькій Італії.

Сучасні типографічні комплекси й освітні місіонерські центри, високий рівень технології й організації праці, численні біблійні і просвітницькі програми в усьому світі, освітні курси в країнах Африки й Азії, ефективні канали гуманітарної допомоги — це все те, завдяки чому організація Свідків Єгови завоювала репутацію респектабельної й гуманної релігійної організації. Про це свідчать і вулиці європейських міст, названі іменами Свідків Єгови, численні офіційні нагороди і грамоти за організацію праці й активність у справі освіти, високі оцінки актуальності та якості видаваної літератури. Дея-

кі дослідники, порівнюючи Свідків Єгови з екстремістськими організаціями, не знають або ігнорують той факт, що конфесія є повністю відкритою для громадськості. Вхід до усіх місць поклоніння та адміністративного центру Свідки Єгови в Брюховичах (недалеко від Львова) є вільним.

А щодо звинувачень у тоталітарності релігії, Е.В. Касторська, кандидат юридичних наук в своєму дисертаційному дослідженні стверджує: „Щоб називати ту чи іншу релігію тоталітарною сектою, безсумнівно, знадобиться вивчення всіх сторін її життя, а головне — результатів її діяльності. Найчастіше дана умова не виконується викривачами: ЗМІ й іншими релігійними організаціями. Тому нерідко релігійні організації позитивної спрямованості зараховуються до тоталітарних сект, а ЗМІ охоче поширюють неперевірені факти, відштовхуючи населення від джерел морального оздоровлення і підвищення духовності....”. Говорячи у своїй роботі про Свідків Єгови, враховуючи вищенаведене, дослідниця додає: “Відмінною рисою Свідків Єгови є їхня терпимість стосовно засобів масової інформації і до людей, що поширюють про них негативну інформацію*”.

4. Віровчення Свідків Єгови призводить до розпаду сімей.

Навіть поверхневий розгляд публікацій, виданих Свідками з питань сім'ї і шлюбу, недвозначно покаже, що вони регулярно закликають сім'ї зберігати і зміцнювати шлюб навіть тоді, коли це нелегко. Розлучення категорично засуджується, причому неважливо, обоє чи тільки один із подружжя є віруючим (єдина причина для розлучення, прийнята Свідками, — порушення подружньої вірності). Свідки закликають вчитися улагоджувати сімейні проблеми і дають з цього приводу дієві поради. Так, якщо Свідок є в подружжі з людиною, що не поділяє його вірувань, йому радять виявляти ніжність і щиру повагу, проповідуючи таким чином свою віру на ділі. Засуджується будь-яке зловживання часом в угоду чому завгодно, навіть релігійному служінню, якщо це йде на шкоду сімейним і батьківським обов'язкам. Вивчення організації Свідків Єгови науковцями юридичної сфери показало, що в сім'ях, де чоловік або жінка є членами цієї організації кількість розлучень не перебільшує 5%.

5. Свідки Єгови є забороненою релігією у багатьох розвинутих країнах.

Свідки Єгови діють без офіційного дозволу приблизно в 35-и державах Азії й Африки. У своїй більшості це або фундаментальні ісламські режими, або дрібні тоталітарні країни. Оскільки такі держави проголошують єдиною офіційною релігією іслам, у них, звичайно, заборонені всі інші конфесії, у тому числі і Свідки Єгови. В усіх демократичних та в більшості країн, що розвиваються, Свідки Єгови діють на легальній основі.

* Авторський переклад з російської мови.

Отже, ми повинні пам'ятати, що історія Свідків Єгови є складовою релігійної духовності України незалежно від ставлення до цієї конфесії та деяку її соціальну замкнутість. Їхній внесок у справу встановлення гарантії свободи совісті в країні, а значить і демократичності є безсумнівним. Їхня тверда позиція змусила політичні сили поважати їхні вірування та піти на поступки релігійним течіям, що пізніше привело до становлення гарантії демократичних свобод України.

- 1 Знакомьтесь: Свидетели Иеговы, Интел, Россия, 1998
- 2 Хто такі Свідки Єгови? У що вони вірять? — Зельтерс: Товариство Вартової Башти, Біблії і брошур, 2000. — с. 6.
- 3 Історія релігії в Україні/ за ред. П.Л. Яроцького. — К.: Знання, 1999. — с. 407.
- 4 Бережко К. Історія Свідків Єгови в Україні: у 5-ти т. / Костянтин Олександрович Бережко. — Феодосія: Вид-во "Арт Лайф", 2011. — . — Т. 1: Епоха Дослідників Біблії (кінець XIX століття — 1939 рік). Історіографія — 2011. — 140 с.
- 5 Головащенко С. Історія християнства. — К.: Либідь, 1999. — с.271
- 6 Щорічник Свідків Єгови 2002. Розділ Україна. — Зельтерс: Товариство Вартової Башти, Біблії і брошур. 2002. — с. 143.
- 7 Голько О. Свідки Єгови — Сибірський маршрут. — Львів: ТОВ Фаворит, 2002. — с. 8
- 8 Неизвестные страницы истории. — Санкт-Петербург: АООТ Правда, 2000. — 80 с.
- 9 Надзорные производства Прокуратуры СССР по делам об антисоветской агитации и пропаганде. Март 1953-1991. аннотированный каталог. Под. ред. В.А. Козлова и С.В. Мироненко; сост. О.В. Эдельман, М.: Международный Фонд "Демократия", 1999.— 944 с. (Россия. XX век. Документы). — с. 179
- 10 Історія релігії в Україні/ за ред. П.Л. Яроцького. — К.: Знання, 1999. — с. 142
- 11 Отчёт Уполномоченного Совета по делам религий при СМ УССР по Житомирской области А.С. Топольниченко за 14.04.1980 г. (исх. 75).
- 12 Бережко К. Історія Свідків Єгови на Житомирщині. — Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. — с. 134.

SUMMARY

Berezhko Constantine

HISTORY OF JEHOVAH'S WITNESSES OF UKRAINE.

The author of the publication analyses historical development of religious confession of Jehovah's Witnesses in Ukraine and proves that the history of separate faiths is a part of the Ukrainian religious spirituality.

Keywords: religion, confession of Jehovah's Witnesses, religious spirituality.